

‘Natuerlik Fryslân 2050’
Kansen voor een nieuwe generatie Friese boeren

Rotstergaast, 26 november 2021
Peter de Ruyter, landschapsarchitect

‘Verandering is het enige onveranderlijke in het landschap’

Alle Hosper, landschapsarchitect (1943 - 1997)

PETER DE RUYTER

VLOEIEND LANDSCHAP

Over de toekomst van
het Friese landschap

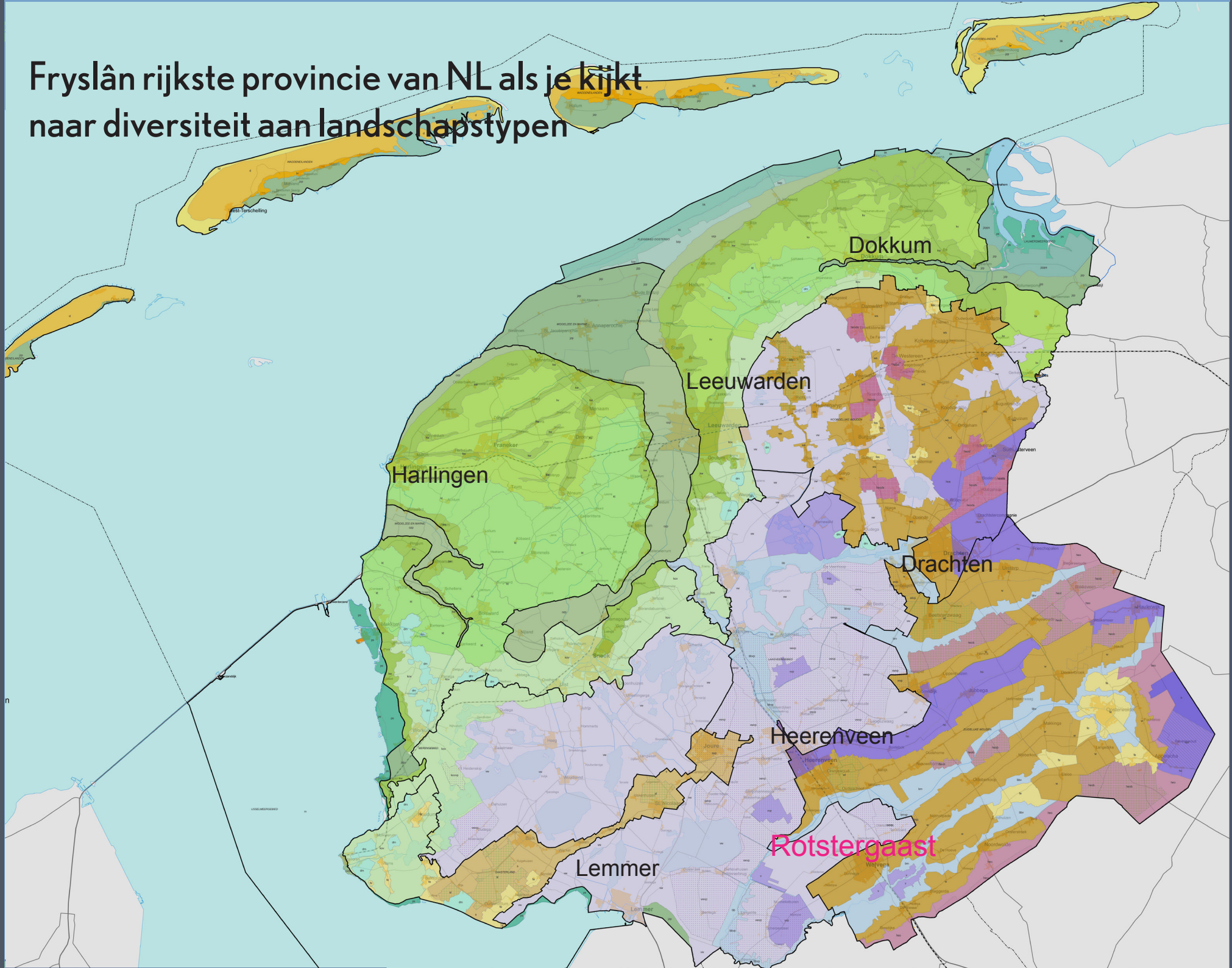
VLOEIEND LANDSCHAP

PETER DE RUYTER

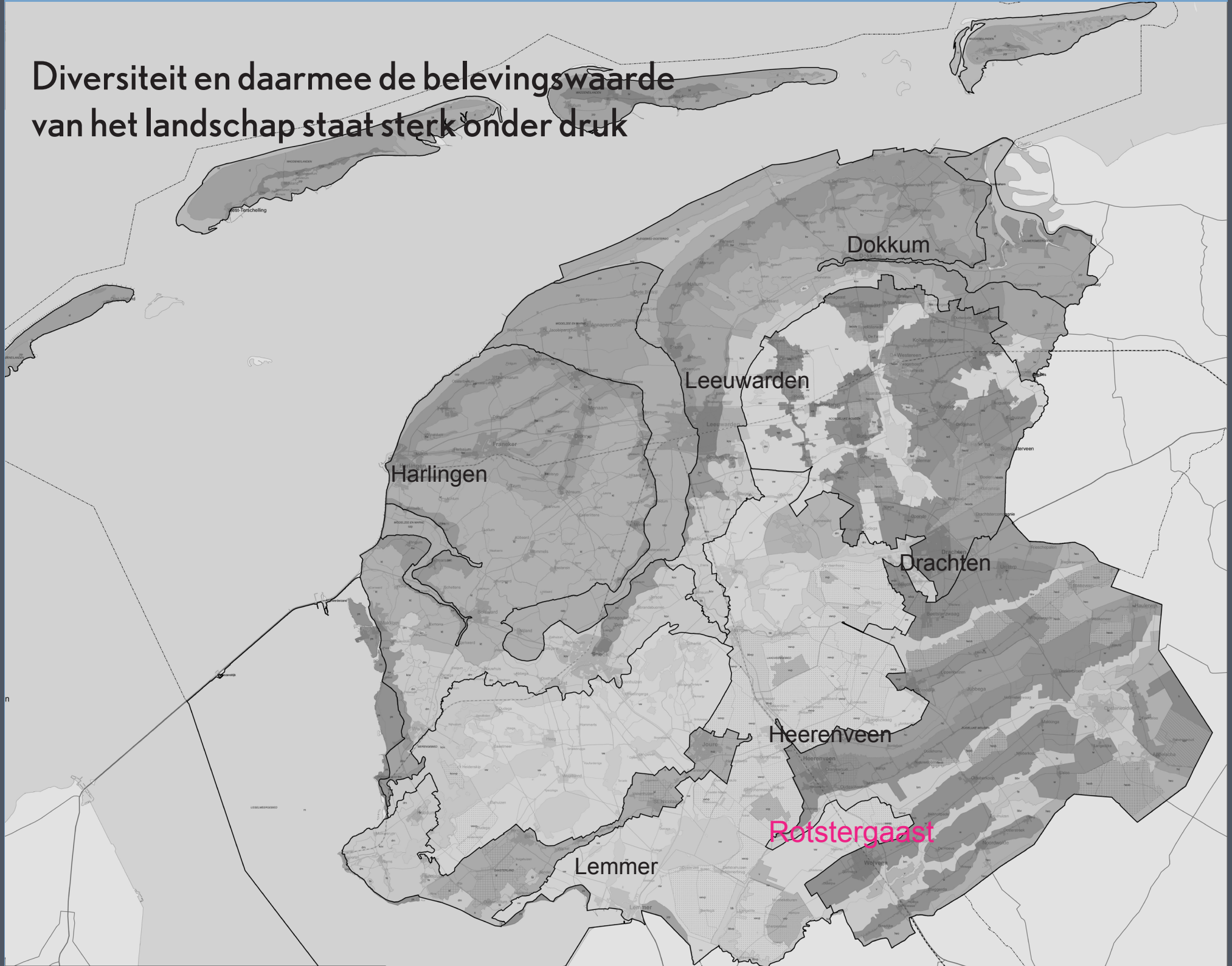
NOORDBOEK

Fryslân rijkste provincie van NL als je kijkt naar diversiteit aan landschapstypen

Diversiteit en daarmee de belevingswaarde van het landschap staat sterk onder druk

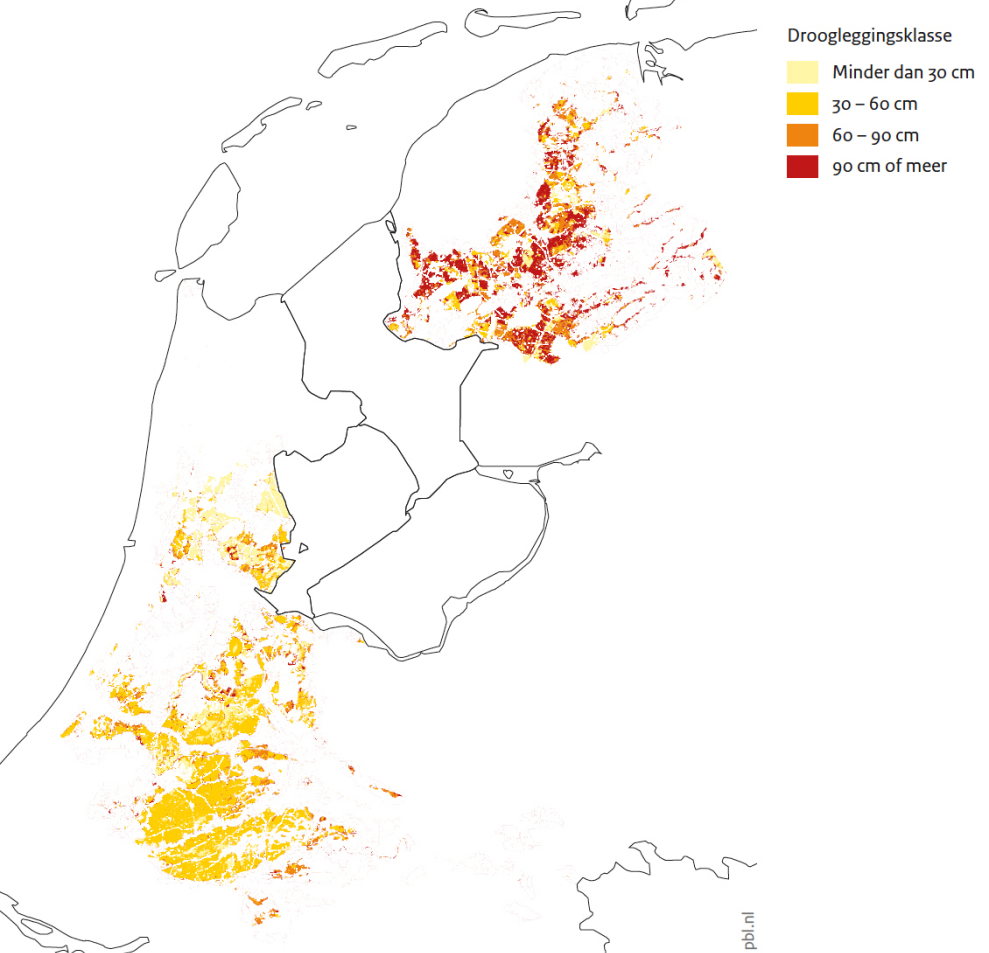

Bron: 'Kneedbaar landschap,
kneedbaar volk' - Gerrie Andela

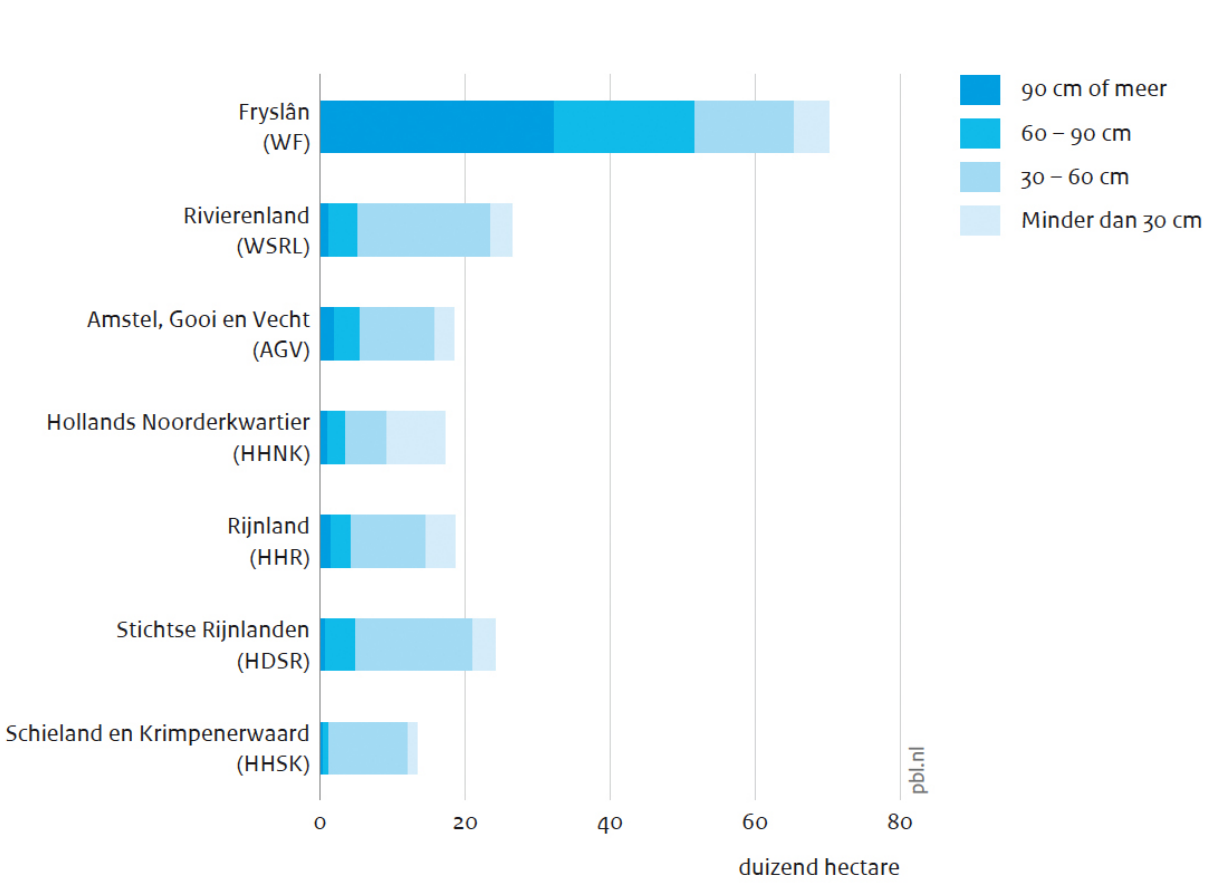
Ruilverkaveling 1.0 ('Nooit meer honger')
bracht economische voorspoed én nivellering van ons landschap

Figuur 4.3
Drooglegging in studiegebied veengronden, 2015

Bron: Waterschappen; bewerking PBL

Figuur 4.5
Drooglegging per waterschap, 2015

Bron: Waterschappen; bewerking PBL

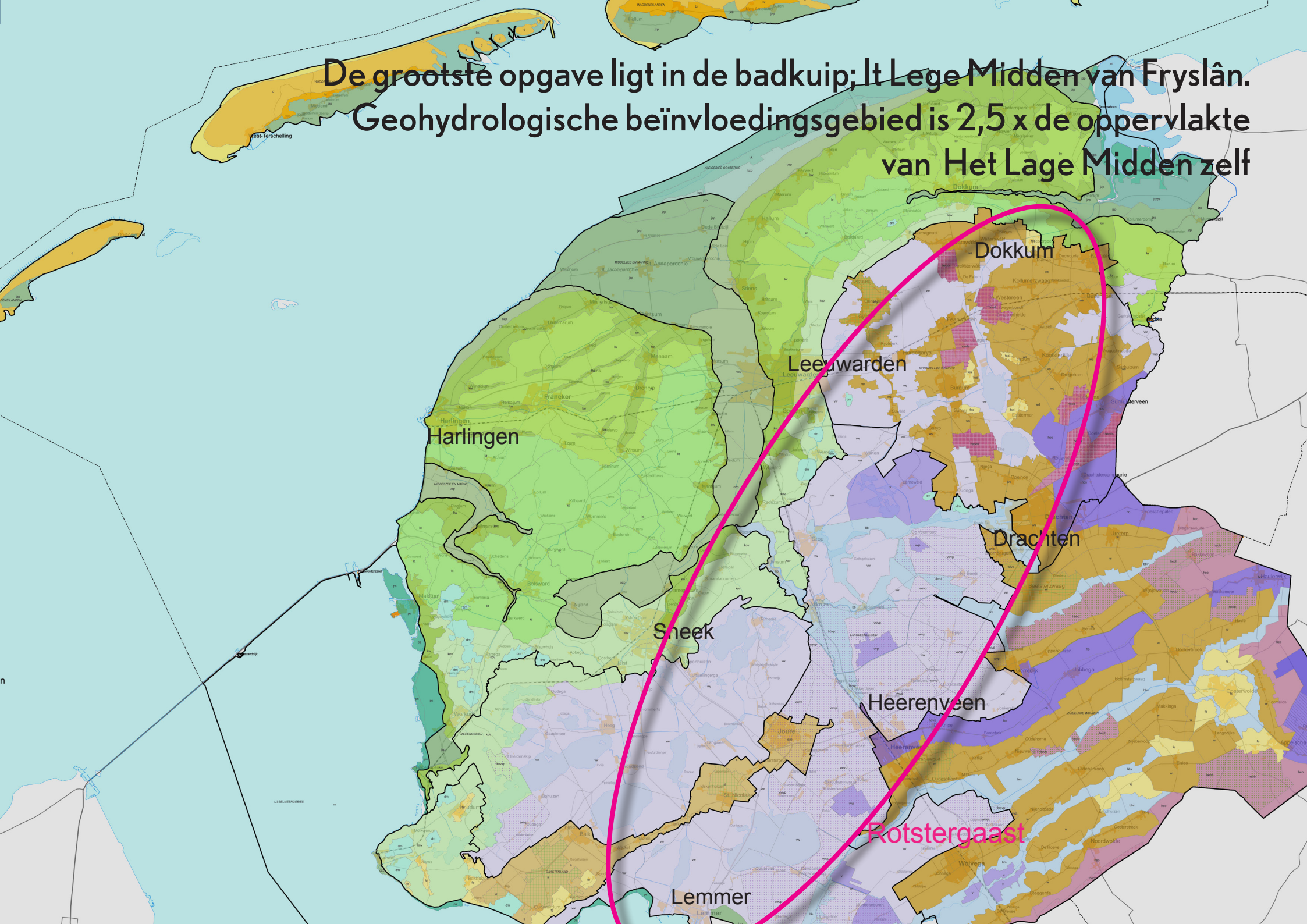
Bron: 'Dalende bodems, stijgende kosten' - PBL, 2016

Drooglegging veengronden in Fryslân is het grootst binnen veenweiden NL

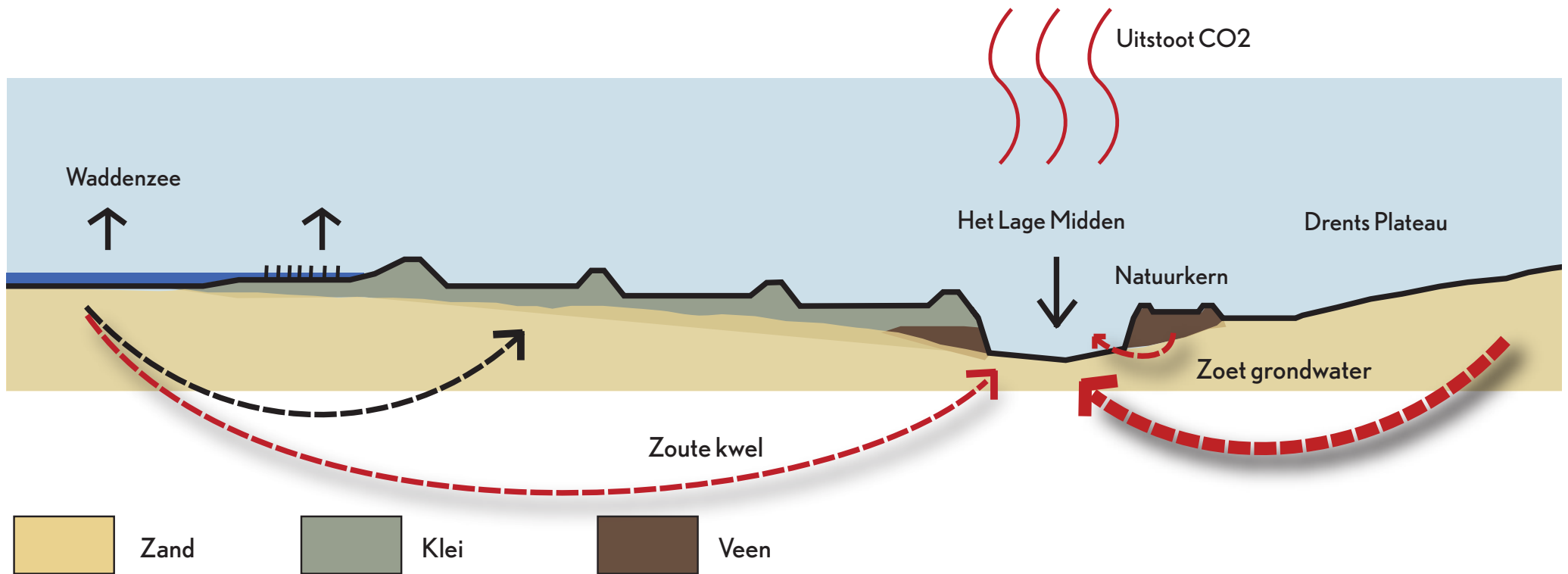
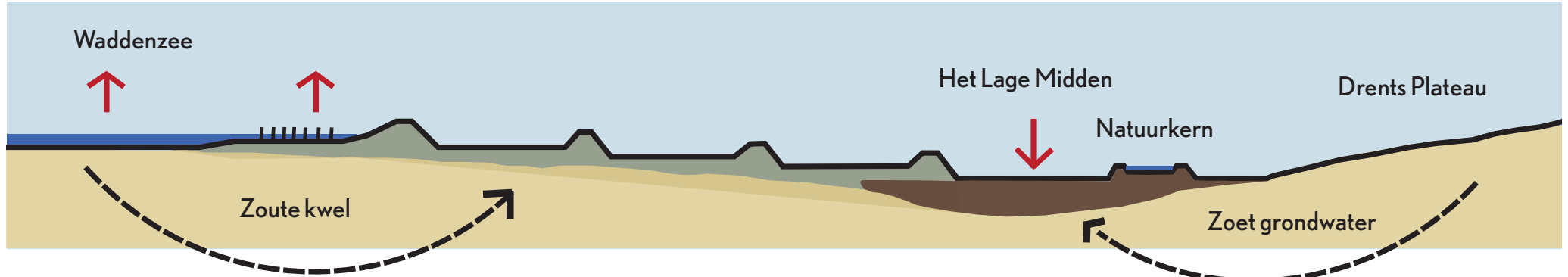
De grootste opgave ligt in de badkuip; It Lege Midden van Fryslân.
Geohydrologische beïnvloedingsgebied is 2,5 x de oppervlakte van Het Lage Midden zelf

*‘We pompen
onszelf
het putje in’*

Jan van Weperen, DB-lid Wetterskip Fryslân

Ontwikkeling Fries grondwatersysteem bij voortzetting huidig landgebruik

Huidig landgebruik versterkt enorme abrupte overgangen in het Friese landschap op korte afstand van elkaar:

‘Zompig en zoemend’

‘Schraal en doodstil’

foto: Hans Peter Föllmi, uit 'Vloeiend landschap'

**Hoogwatersloten lastig watervoerend te houden.
Friese watersysteem piept en knarst in zijn voegen.**

*Een systeemverandering is nodig in het
Friese landschap;*

*De diversiteit van de bodem moet samen met een
toekomstbestendig watersysteem richting geven aan
meer geleidelijke overgangen tussen landbouw en
natuur (mengzones) en daarmee aan een grotere
belevingswaarde van ons landschap.*

Het denken in ecosysteemdiensten betekent daadwerkelijk handelen op systeemniveau;

Dit betekent robuustheid en collectiviteit, samenwerking tussen boeren onderling, maar bijvoorbeeld ook tussen boeren en natuurbeheerders.

Kleilandschappen en kuststrook

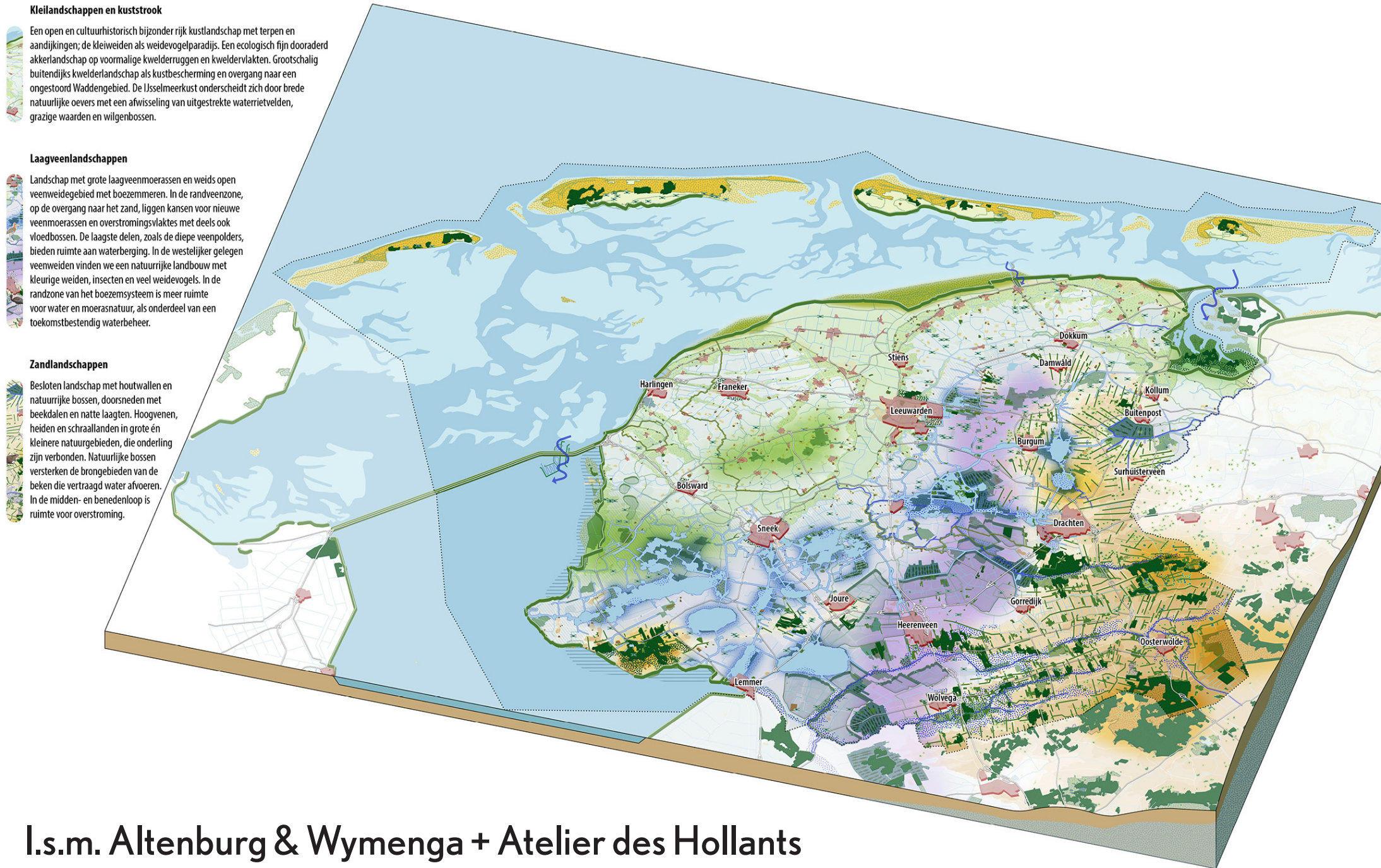
Een open en cultuurhistorisch bijzonder rijk kustlandschap met terpen en aandijkningen; de kleiweiden als weidevogelparadijs. Een ecologisch fijn dooraderd akkerlandschap op voormalige kwelderruggen en kweldervlakten. Grootschalig buitendijks kwelderlandschap als kustbescherming en overgang naar een ongestoord Waddengebied. De IJsselmeerkuist onderscheidt zich door brede natuurlijke oevers met een afwisseling van uitgestrekte waterrietvelden, grazige waarden en wilgenbossen.

Laagveenlandschappen

Landschap met grote laagveenmoerassen en weids open veenweidegebied met boezemmeren. In de randveezone, op de overgang naar het zand, liggen kansen voor nieuwe veenmoerassen en overstromingsvlaktes met deels ook vloedbossen. De laagste delen, zoals de diepe veenpolders, bieden ruimte aan waterberging. In de westelijker gelegen veenweiden vinden we een natuurlijke landbouw met kleurige weiden, insecten en veel weidevogels. In de randzone van het boezemsysteem is meer ruimte voor water en moerasnatuur, als onderdeel van een toekomstbestendig waterbeheer.

Zandlandschappen

Besloten landschap met houtwallen en natuurlijke bossen, doorsneden met beekdalen en natte laagten. Hoogvenen, heiden en schraallanden in grote én kleinere natuurgebieden, die onderling zijn verbonden. Natuurlijke bossen versterken de brongebieden van de beken die vertraagd water afvoeren. In de midden- en benedenloop is ruimte voor overstroming.

NATUERLIK FRYSLÂN 2050 | NATUUR EN LANDSCHAP ALS BASIS VOOR ONZE TOEKOMST

Kleilandschappen en kuststrook

Een open en cultuurhistorisch bijzonder rijk kustlandschap met terpen en aandijkningen; de kleiweiden als weidevogelparadijs. Een ecologisch fijn dooraderd akkerlandschap op voormalige kwelderruggen en kweldervlakten. Grootschalig buitendijks kwelderlandschap als kustbescherming en overgang naar een ongestoord Waddengebied. De IJsselmeer kust onderscheidt zich door brede natuurlijke oevers met een afwisseling van uitgestrekte waterrietvelden, grazige waarden en wilgenbossen.

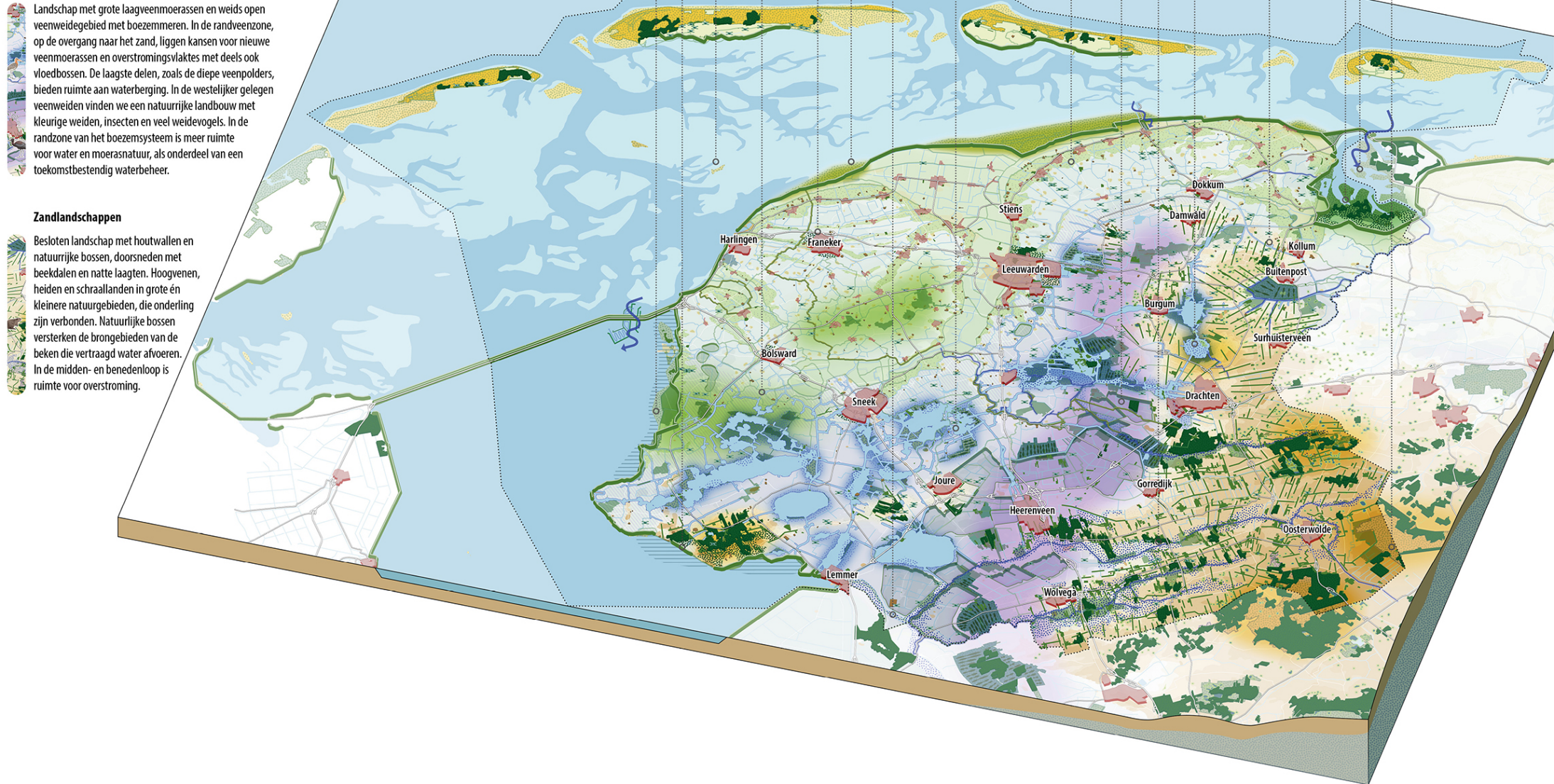
Laagveenlandschappen

Landschap met grote laagveenmoerassen en weids open veenweidegebied met boezemmeren. In de randveenzone, op de overgang naar het zand, liggen kansen voor nieuwe veenmoerassen en overstromingsvlaktes met deels ook vloedbossen. De laagste delen, zoals de diepe veenpolders, bieden ruimte aan waterberging. In de westelijker gelegen veenweiden vinden we een natuurlijke landbouw met kleurige weiden, insecten en veel weidevogels. In de randzone van het boezemsysteem is meer ruimte voor water en moerasnatuur, als onderdeel van een toekomstbestendig waterbeheer.

Zandlandschappen

Besloten landschap met houtwallen en natuurlijke bossen, doorsneden met beekdalen en natte laagten. Hoogvenen, heiden en schraallanden in grote én kleinere natuurgebieden, die onderling zijn verbonden. Natuurlijke bossen versterken de brongebieden van de beken die vertraagd water afvoeren. In de midden- en benedenloop is ruimte voor overstroming.

- Natuurlijke oever
- Ongestoord waddensysteem
- Open weidevogellandschap
- Gevarieerde overgang van bos naar kust
- Zachte kustzone met kwelderlandschap
- Dynamische boezemrandzone
- Natte zone overgang Noordoostpolder
- Groene randen rond bebouwing
- Overstromingslandschap in randveenzone
- Open, natuurlijk akkerlandschap
- Vitaal beekdallandschap
- Laagveenplas; benutten toestromend grondwater
- Natuurlijk kleinschalig coulisselandschap met houtwallen en elzensingels
- Dynamisch moeras met zilte kenmerken
- Robuuste natuur in brongebieden beken
- Begraasd open boslandschap

NATUERLIK FRYSLÂN 2050 | NATUUR EN LANDSCHAP ALS BASIS VOOR ONZE TOEKOMST

Kleilandschappen en kuststrook

Een open en cultuurhistorisch bijzonder rijk kustlandschap met terpen en aandijkingen; de kleiweiden als weidevogelparadijs. Een ecologisch fijn dooraderd akkerlandschap op voormalige kwelderruggen en kweldervlakten. Grootschalig buitendijks kwelderlandschap als kustbescherming en overgang naar een ongestoord Waddengebied. De IJsselmeerkuist onderscheidt zich door brede natuurlijke oevers met een afwisseling van uitgestrekte waterrietvelden, grazige waarden en wilgenbossen.

Laagveenlandschappen

Landschap met grote laagveenmoerassen en weids open veenweidegebied met boezemmeren. In de randveenzone, op de overgang naar het zand, liggen kansen voor nieuwe veenmoerassen en overstromingsvlaktes met deels ook vloedbossen. De laagste delen, zoals de diepe veenpolders, bieden ruimte aan waterberging. In de westelijker gelegen veenweiden vinden we een natuurlijke landbouw met kleurige weiden, insecten en veel weidevogels. In de randzone van het boezemsysteem is meer ruimte voor water en moerasnatuur, als onderdeel van een toekomstbestendig waterbeheer.

Zandlandschappen

Besloten landschap met houtwallen en natuurlijke bossen, doorsneden met beekdalen en natte laagten. Hoogvenen, heiden en schraallanden in grote én kleinere natuurgebieden, die onderling zijn verbonden. Natuurlijke bossen versterken de brongebieden van de beken die vertraagd water afvoeren. In de midden- en benedenloop is ruimte voor overstroming.

MEDEBEWONERS VAN HET FRIESE LANDSCHAP:

Grauwe kiekendief
In veelkleurig akkerlandschap

Kluut
In kwelderlandschappen

Driedoornige stekelbaars
Van waddenzee tot poldersloot

Spreeuw
Verbinder tussen dorp, stad en land

Kanoetstrandloper
In ongestoord waddensysteem

Grutto
In groot, open weidevogellandschap

Otter
In dynamische boezemrandzone

Zwarte ibis
In overstromingsgebieden in de randveenzone

Bever
In vitaal beekdallandschap

Zeearend
In dynamisch moeras en open boslandschap

Kraanvogel
In robuuste natuur brongebieden beken

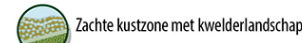
Snoek
In waterplantenrijk (boezem)water

Geelgors
In kleinschalig cultuurlandschap

Natuurlijke oever

Zachte kustzone met kwelderlandschap

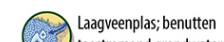
Overstromingslandschap in randveenzone

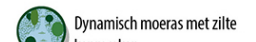
Ongestoord waddensysteem

Dynamische boezemrandzone

Laagveenplas; benutten toestromend grondwater

Dynamisch moeras met zilte kenmerken

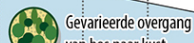
Open weidevogellandschap

Open, natuurlijk akkerlandschap

Natuurlijk kleinschalig coulisselandschap met houtwallen en elzensingels

Gevarieerde overgang van bos naar kust

Natte zone overgang Noordoostpolder

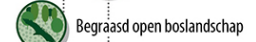
Vitaal beekdallandschap

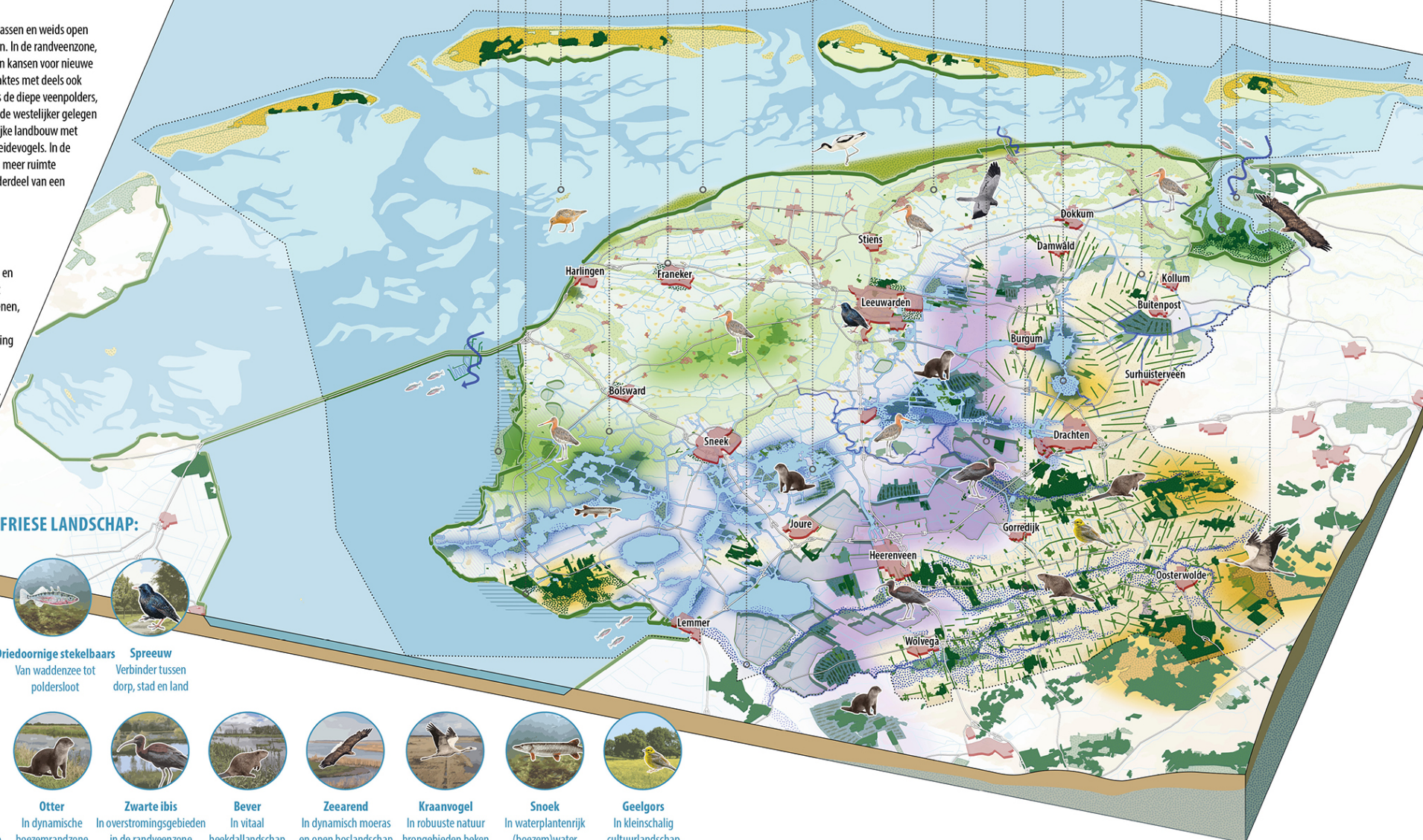
Robuuste natuur in brongebieden beken

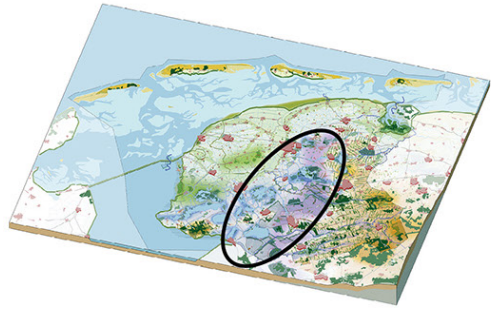

Groene randen rond bebouwing

Begraasd open boslandschap

HET LAGE MIDDEN

LANDSCHAP VAN MOERASSEN, MEREN EN VEENWEIDEN

MEDEBEWONERS VAN HET FRIESE LANDSCHAP:

grutto & watersnip

In open weidevogel-
landschap

zwarte stern

In overstromings-
landschap

Spaanse ruiter

In nat voedselarm
grasland

meervleermuis

Foerageert boven
water en moeras

grote modderkruiper

In overstromings-
landschap

dotterbloem

In natte
boezemlanden en langs
meeroevers

KANSRIJKE MAATREGELEN:

Waterberging in dynamische
boezemschil, in deelgebieden
met natuurlijke peildynamiek.

Versterken landschap door natuurlijke
landbouw, gezonde bodem, bloemrijk
grasland en biodivers netwerk van
sloten, kaden, dijken en bermen.

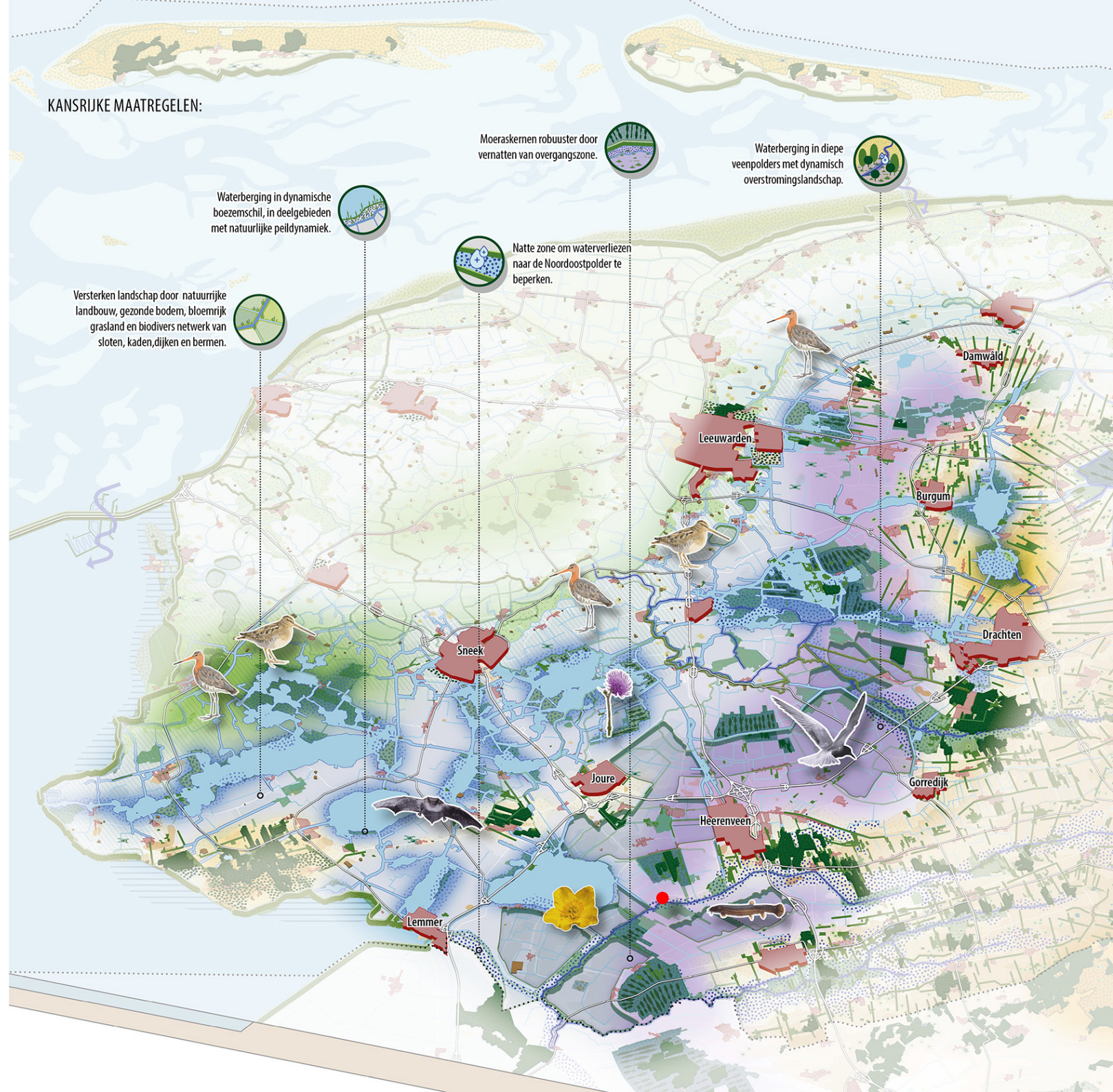
Moeraskernen robuuster door
vernatten van overgangszone.

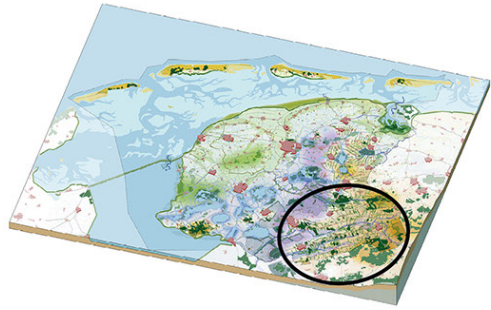

Waterberging in diepe
veenpolders met dynamisch
overstromingslandschap.

Natte zone om waterverliezen
naar de Noordoostpolder te
beperken.

ZUIDOOSTHOEK

LANDSCHAP VAN TJONGER, LINDE EN KONINGSDIEP

MEDEBEWONERS VAN HET FRIESE LANDSCHAP:

waterviolier

In slootjes met toestromend grondwater

geelgors

In kleinschalig cultuurlandschap

klokjesgentiaan

In natte heide

bever

In vitaal beekdallandschap

ransuil

In bosjes in en rond dorpen

eikvaren

In oude structuurrijke houtwallen

KANSRIJKE MAATREGELEN:

Overstromingslandschap met bloemrijke beekdalgronden in benedenloop en vernatte diepe veenpolders (waterberging in het winterhalfjaar en piekberging clusterbuien in de zomer), ten gunste van hogere grondwaterstanden in midden- en bovenloop voor landbouw en natuur.

Versterken van het watersysteem in het hele beekdal. Water vasthouden en infiltratie vergroten. Afvoer vertragen door verondiepen, hermeanderen of opstuwen van beek. Waterberging in de benedenloop.

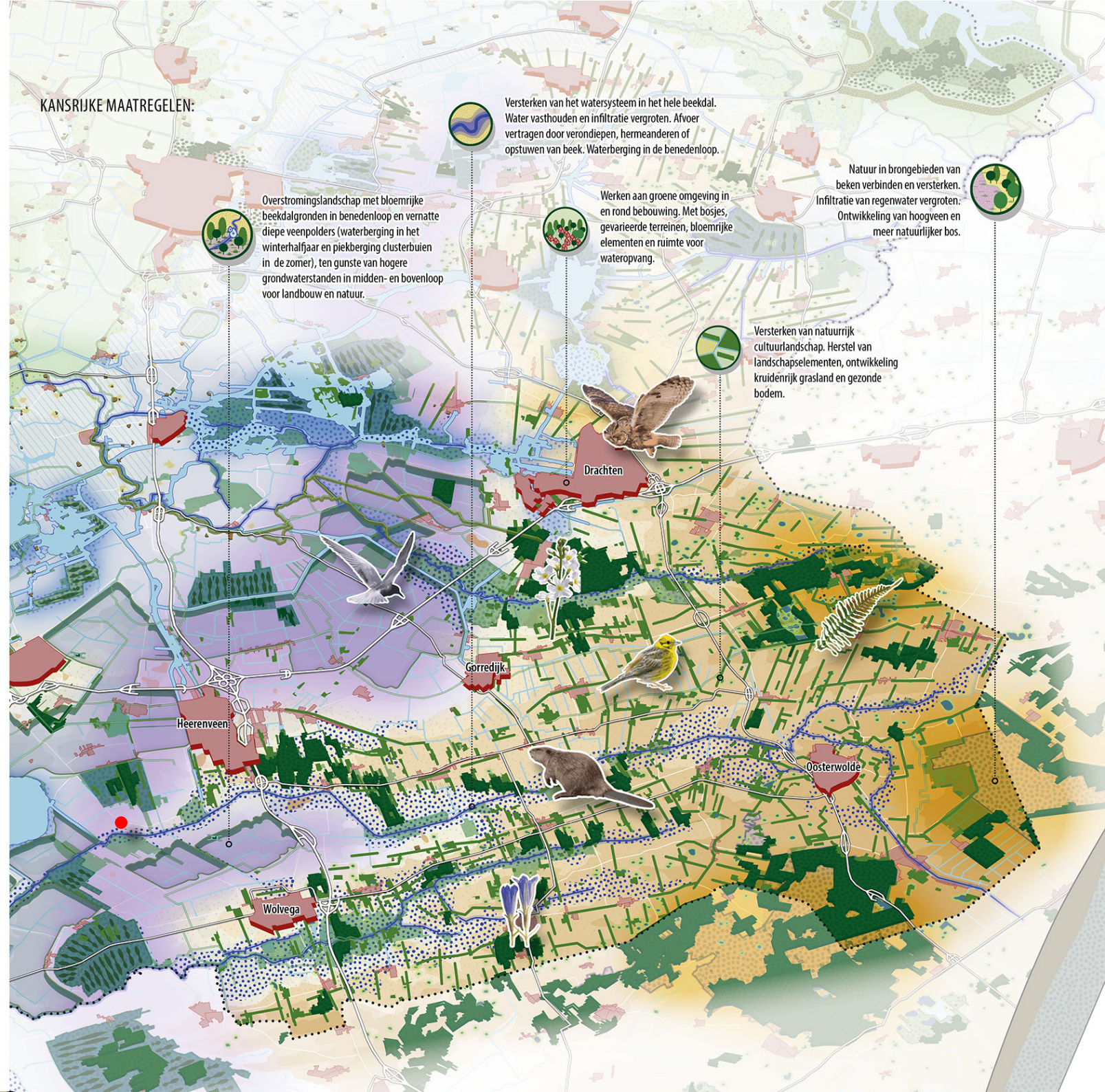
Werken aan groene omgeving in en rond bebouwing. Met bosjes, gevarieerde terreinen, bloemrijke elementen en ruimte voor wateropvang.

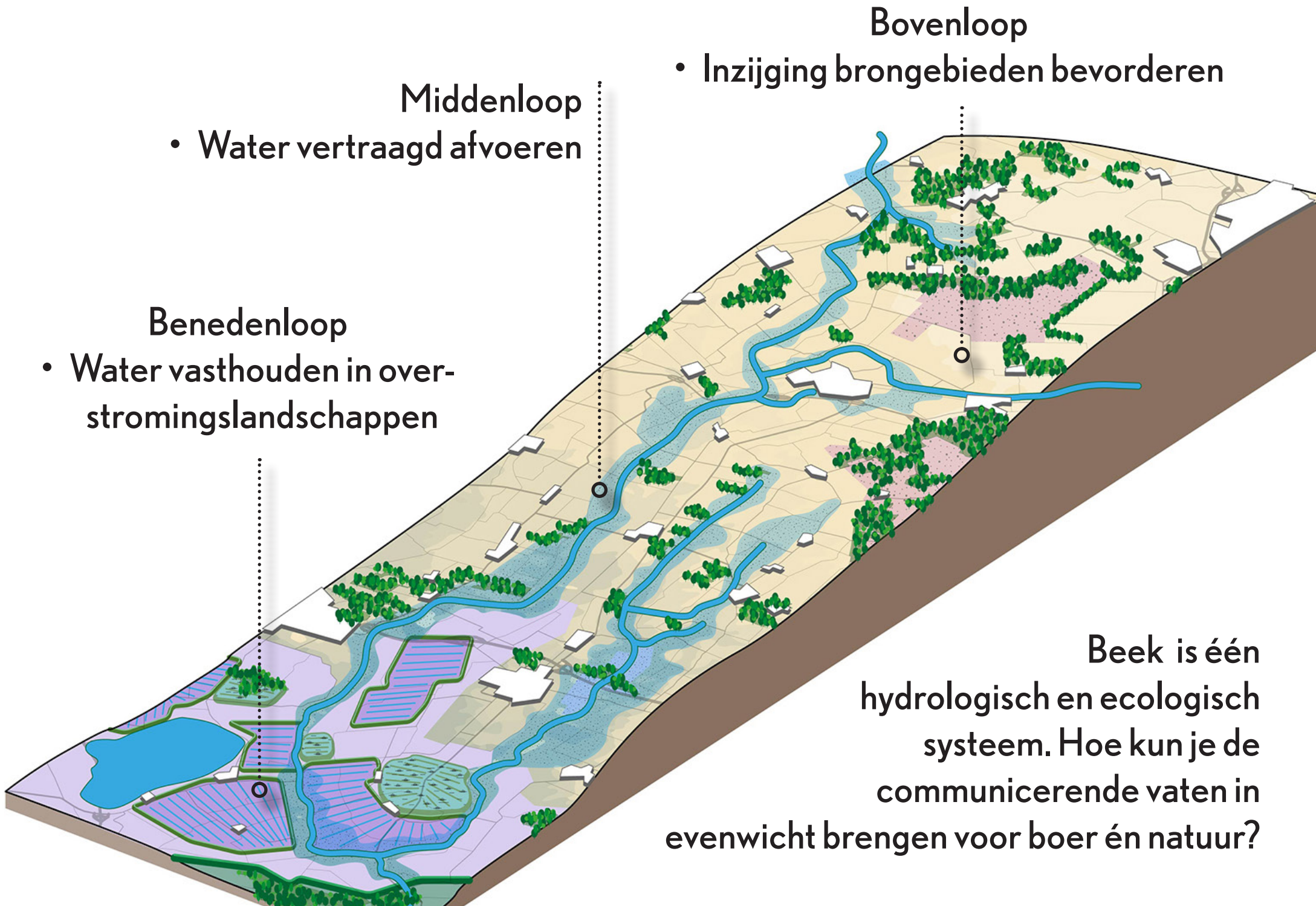

Natuur in brongebieden van beken verbinden en versterken. Infiltratie van regenwater vergroten. Ontwikkeling van hoogveen en meer natuurrijker bos.

Versterken van natuurlijk cultuurlandschap. Herstel van landschapselementen, ontwikkeling kruidenrijk grasland en gezonde bodem.

Bovenloop

- Inzijing brongebieden bevorderen

Middenloop

- Water vertraagd afvoeren

Benedenloop

- Water vasthouden in overstromingslandschappen

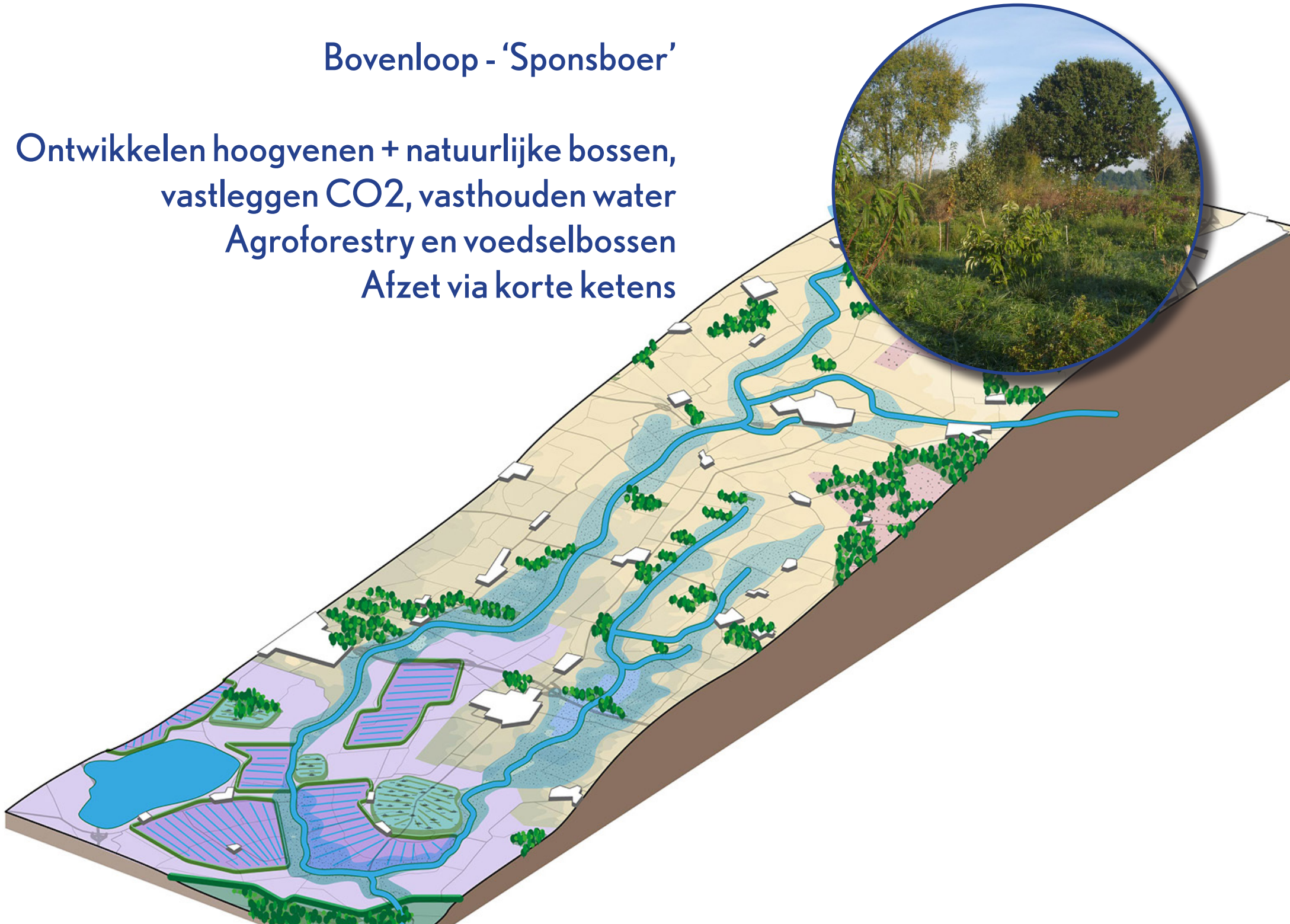
Beek is één hydrologisch en ecologisch systeem. Hoe kun je de communicerende vaten in evenwicht brengen voor boer én natuur?

*Het denken in ecosysteemdiensten op systeemniveau
betekent plekspecifieke kansen en toepassingen;*

*Niet alles kan en moet overal, maak keuzes, juist om
de diversiteit in het landschap te versterken.*

Bovenloop - 'Sponsboer'

Ontwikkelen hoogvenen + natuurlijke bossen,
vastleggen CO₂, vasthouden water
Agroforestry en voedselbossen
Afzet via korte ketens

Middenloop - 'Beekdalboer

Vertraagd afvoeren water,
voorkomen verdroging

Natuurrijke landbouw

Maaisel natuurgebieden voor
bodembetering +
strooisel stallen

Zoektocht naar een bedrijfsspecifieke koe.
Potstal met Jersey-koeien, Katwoude

Benedenloop - 'Koolstofboer'

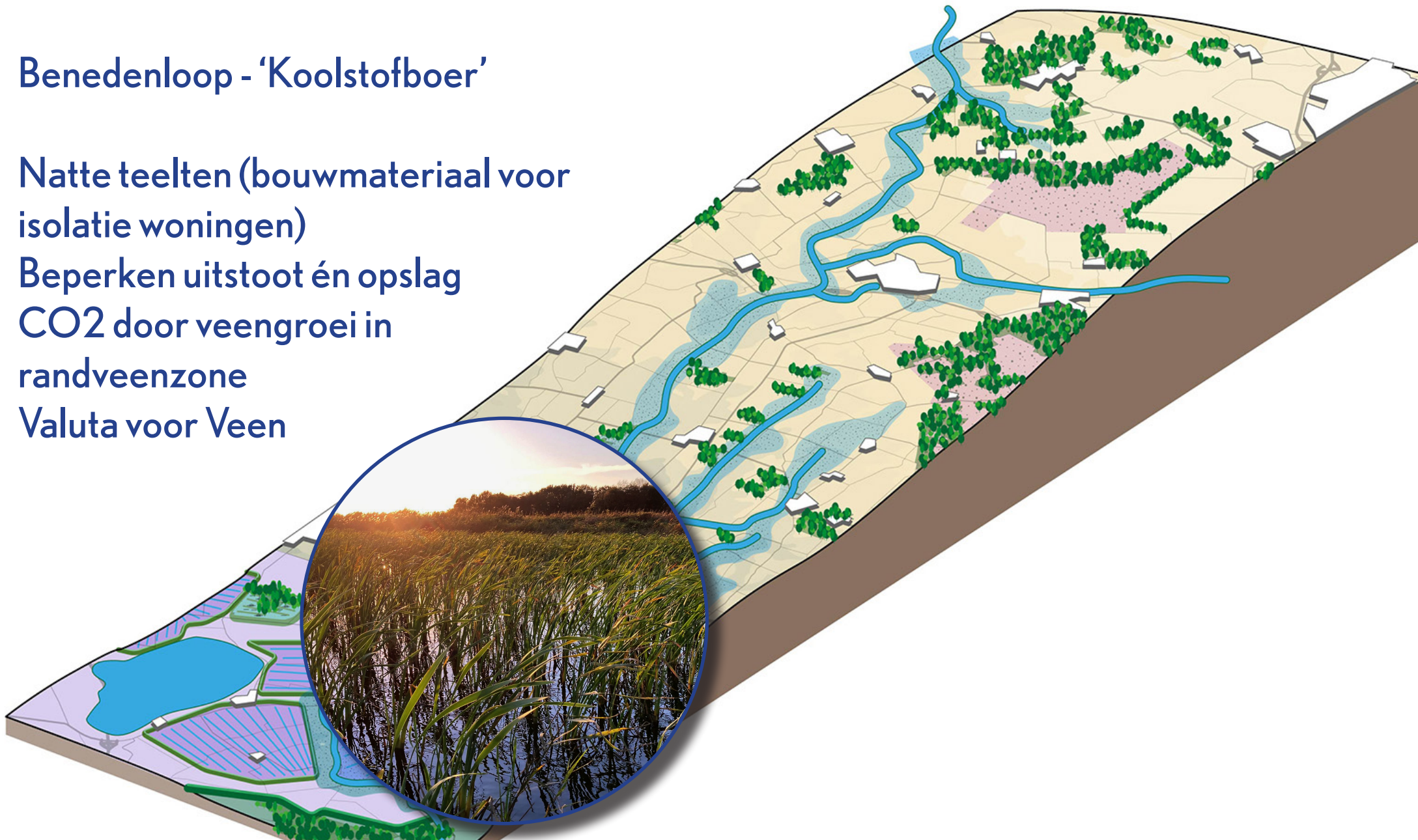
Natte teelten (bouw materiaal voor isolatie woningen)

Beperken uitstoot én opslag

CO₂ door veengroei in

randveenzone

Valuta voor Veen

*Het denken in ecosysteemdiensten op systeemniveau
betekent een bredere waardering van onze boeren
vanuit de maatschappij;*

*Als we de boer niet alleen meer zien als
voedselproducent, maar ook als producent van
maatschappelijke diensten vraagt dit om onderlinge
verbondenheid en (financiële) wederkerigheid.*

Wederkerigheid:

*economische afwaardering van gronden is vaak
maatschappelijke opwaardering;*

- *Gestapeld verdienmodel door combinaties van
(ecosysteem)diensten en langjarige contracten*
  - *Instellen gebiedsfonds en grondbank*
- *Stoppers faciliteren en jonge boeren op weg helpen*

Een nieuwe landinrichtingsronde is noodzakelijk. Maar wie pakt de regie?

Ruilverkaveling 1.0

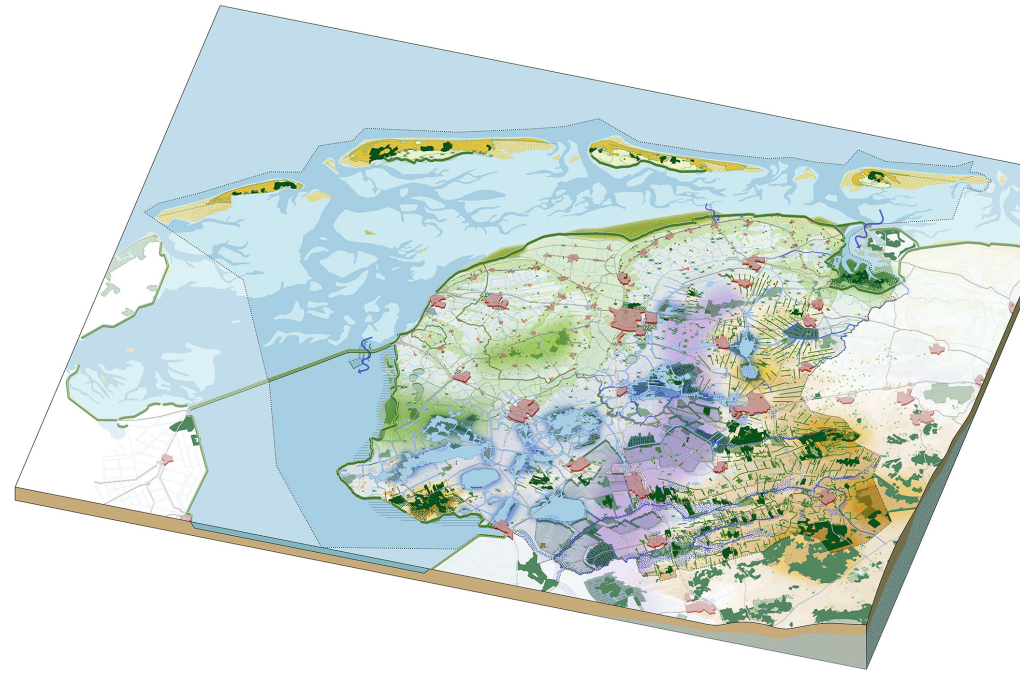
‘Nooit meer honger’

- Intensivering en rationalisatie volgens één landbouwrecept (voedselproductie door schaalvergroting)
- Verhoging van de welvaart (armoedebestrijding)
- Opgelegd en gefinancierd (grotendeels) door het Rijk
- Onteigening indien nodig
- De maakbare samenleving (optimisme)

Ruilverkaveling 2.0

‘Op weg naar een Natuerlik Fryslân met een breder verdienmodel voor de boer’

- Differentiatie en diversiteit volgens meerdere landbouwrecepten met aandacht voor klimaat, biodiversiteit en cultuurhistorie (schaalvergroting én -verkleining)
- Verhoging van de kwaliteit van de leefomgeving (belevingswaarde)
- Op initiatief van provincie i.s.m. waterschap en boeren (Gebiedsfonds met grondbank)
- Op basis van vrijwilligheid
- Stoppers faciliteren, jonge boeren helpen, gevoed door optimisme

“Het landschap wordt niet langer afgestemd op de koe, maar de koe wordt afgestemd op een weerbaar bodem- en watersysteem, met oog voor biodiversiteit, cultuurhistorie en belevingswaarde”

foto: Marcel van Kammen

Bron: 'Klimaatstaking, Malieveld, 2019)

*De toekomst van de boer is de toekomst van ons allemaal;
“Hoe geven we het landschap door
aan onze kinderen ?”*

‘Natuerlik Fryslân 2050’
Kansen voor een nieuwe generatie Friese boeren

Dank voor uw aandacht!